

WALT DISNEY:

МИКИ И ШИЉА на острву диносаура

1. ЈЕДАН ЧУДАН САМ

ШТИЛО СЛАД

МИКИ ЈЕ ПОЧЕО ДА СЕ БУДИ

ИДУЋЕМ БРОЈУ:
САМ ПОСТАЈЕ ЈАВА

ЦЕК ДОНАДОН ИЗВЛАТО

Ила је мирна ноћ у Тиволију. У кафани, која се налазила дуж једне стране велике, шибичама покривене просторије, стајало је наслоњено десетак људи, међу којима су двојица расправљала о томе како чај од борових иглица и лимуновог сока лечи од скорбута. Они су разговарали са изразом досаде на лицу, прекидајући разговор повременим мрзовољним лутањем. Остали људи једва су обраћали пажњу на њих. У једном реду уз супротни зид били су поређани столови за картање. И они су били пусти. Један једини човек седео је за столом за фаро и играо. Чак се ни куглица рулета није вртела, а крупније је стајао код ужарене пећи у којој је пуцкетала ватра и разговарао са младом тамнооком девојком љупка нагледа и привлачне појаве, коју су од Пунима до Форт Јукона звали девичанским именом Виринија. Три човека седела су око стола за покер, али су играли у мале своте, без икаквог одушевљења, јер око њих није било посматрача. У дворани за игру, која се налазила у позадини, готово жалосно, играла су три пара уз звуке једне виолине и клавира.

А ипак, нити је Серк Сити био опуство, нити је понестало новца. Били су ту рудари из Маусхајд Крика и других налазишта на западу. Летња испирања завршена су успешно, а целови људи били су пуни златног праха и златних грудва. Клондајк још није био откривен, нити су рудари са Јукона били научили шта се све може постићи дубљим копањем и паљењем дрвећа. Зими се ништа није радило, и за њих се може рећи да су за време дуге арктичке ноћи, у пространим логорима као што је био Серк Сити, спавади змиским сном. Имали су доста времена, целови су им били пуни злата, а једино се у крчмама могао наћи забаве. На ипак је Тиволи био готово пуст, а Виринија, која је стајала уз пећ, зевну и, не покривајући уста руком, рече Чарли Бентсу:

— Ако се ускоро нешто не догоди ја идем у кревет. Шта је то данас у нашем логору? Зар је све помрло?

Бентс се није потрудио да јој на то одговори него је продукио, љутило, да заплива цигарету. Данац Мек Доналд, један од првих крчмара и коцкара у Горњем Јукону, поседник и власник Тиволија са свим његовим карташким столовима, тумарао је као изгубљен по великом пустом простору, док се најзад није прикључио пару који је стајао крај пећи.

— Зар је све помрло? — упита га Виринија.

— Тако бар изгледа, — био је одговор. — Мора бити да је изумро цео логор, — рече она и, не чекајући одговор, поново зевну.

Мек Доналд се насмеја, намигнувши, и управо кад хтеде нешто да каже отворише се јаким замахом врата и један човек појави се на светлости. Глас зиме који је топлина собе претварала у водену пару обавијао га је све до колена, а пара одатле настави свој пут по поду, постајући све тања и тања док најзад није ишчезла близу пећи. Скидајући метлу с клина на унутрашњој страни врата, придошлица очисти снег са својих индијанских шпела и високих немачких чарапа. За њега би се могао рећи да је висок

човек, да баш тад није стао поред њега огромни Француз из Канаде и пружио му руку.

— Здраво, Дејлајт, — поздравил га овај — богами никад нам ниси дошао у бољи час.

— Здраво, Луј, који је ветар све вас овамо донео! — одговори придошлице. — Ходи да нешто познјемо, па да ми испричаш оно о Бон Крику. Шта је то, до врага, са свима вама. Где је твој друг? Нигде га не видим.

Други један огромни човек довуче се из кафане и пружи му руку. Олаф Хендерсон и Француз Луј, сувласници Бон Крика, били су двојица највиших људи у читавом крају, те ико су само за пола главе надмашили придошлице, он је између њих лично на патуљка.

— Здраво, Олафе, баш сам желео тебе да нађем, — рече онај кога су звали Дејлајт. — Сутра је мој рођендан и ја сам одлучно да вас све оборим на леђа, да знате! И тебе, Луј, такође, да знаш. Ходи, да ти јемо, Олафе, а онда ћу вам све испричати.

Изгледало је као да је долазак новог госта испунио читаву кућу таласом топлине. „То је Бернинг Дејлајт!“ — повика најпре Виринија, која га је прва препознала кад се појавио на светлости. Намргођено лице Чарли Бентса доби одмах блажен израз, а Мек Доналд се сместа придружи оној троици у кафани. Долазком Бернинга Дејлајта дворана је изненада постала светлија и веселија. Келнери се ужурбаше, људи почеше гласније да говоре. Неки су се смејали. А када је виолиниста провирио у дворани и рекао тјанисти „Дошао је Дејлајт“, темпо валцера одмах постаде бржи, а играчи као да је и на њих прешла зараза, почеше живље да се окрећу, као да су занста уживали у игри. Било је свима одавно познато да ником не може да буде досадно крај Бернинга Дејлајта.

Он се окренуо према кафани и угледао покрај пећи девојку која му је својим радосним погледима зажелела добродошлицу.

— Здраво, Виринија, девојко моја, здраво Чарли. Шта је с вама? Зашто се тако држите као да мртвачки сандук кошта само три унце? Добите сви овамо и пијте. Ходите, ви, живне дешине, и узмите мало од овог отрова. Сви нека дођу! Ово је моја ноћ, да нас овде мора да буде весело. Сутра ћу навршити тридесету, а онда сам већ стар човек. Ово је последњи трајз младости. Јесте ли сви уз мене? Довушите се овамо. Ту се поређајте.

— Чекај мало, Девисе, — обрати се играчу фароа који је већ био одгурнуо своју столицу од стола. — Сад ћу направити један покушај да видим да ли ћега сви ви пити са мном или сви ми с тобом.

Извадичиш тешку врећу златног праха из чепа капута, он је спусти на једну високу карту.

— Педесет, — рече.

Играч фароа извуче две карте. Висока карта је добила. Он залеза своту на комадићу картије, а келнер измери педесет долара у златном праху и сасу у врећу Бернинга Дејлајта. У последњој соби валцер је управо био завршен и три пара играча који су у пратњи пијанисте и виолинисте улазили у кафану, падоше у очи Дејлајту.

— Добите сви овамо, — рече. — Поређајте се и сваки нека поручи што жели. Ово је моја ноћ, а овакве ноћи не долазе често. Сви овамо крај мене. Велим вам, то је моја ноћ...

— Једна проклето шутава ноћ, — упале Чарли Бентс.

— Имаш право, сине мој. — дочека весело Бернинг Дејлајт. — Једна шутава ноћ, али

то је моја ноћ, треба да знаш. И ја сам стари шутава вук. Слушај како завијам.

Затим поче да завија као осамљени шумски вук тако да је Виринија, коју је од тога спопала јежа, залушила уши својим нежним прстићима. Минут касније она се на његовим рукама вртела по дворани за игру, где су с њима заједно још три девојке са својим партнерима играле обесни „Виринија-валцер“ који је постајао све бржи. И мушкарци и жене играли су у индијанским шпелама, и дворана је постајала све живља. Бернинг Дејлајт био је срећите око кога се све окретало, а његове шале и природна веселост тргоше на сна и д'аде све који се ту беху ватекли:

Његовим доласком сасвим се изменила атмосфера на овом месту. Изгледало је да га је он испунио својом силном животном снагом. Људи који су долазили са улице одмах би то осетили, а уместо одговора на њихова питања, келнери су само покретом главе показивали ка последњој соби и кратко, јеагровито говорити: „Бернинг Дејлајт лумпује“. Људи који су долазили остајали су и келнери су имали све више посла. Играчи заузеше своја места и ускоро су сви столови за картање били заузети, а звецкање жетона и потскакивање куглице на рулету монотono су одјекивали и надјачавали мулки жамор људских гласова, њихове псовке и њихов груби смех.

Мало је људи познавало Елама Харниша под другим именом сем: Бернинг Дејлајт. То му је име било дано првих дана по доласку у ову земљу, због његове навике да у рано јутро диже своје другове из постеле вичући им да свиће дан. Међу пионирима ове арктичке пустиње, — а ту су сви људи били пионери — он се убрајао међу нај-

он је право њену историју и географију, они, који су за њим дошли, писали су о његовим путовањима и истраживању трагове које је његова нога у тој земљи оставила.

Јунаци врло ретко имају особину да славе јунаштво, али међу људима ове младе земље, младе као што је и он био млад, сматран је за једног од најстаријих јунака. Временски, он је овамо дошао пре њих. По делима он их је надмашивао. По истрајности, било је опште познато да се ни најтврђи од њих не би могао да такмичи с њим. Поред свега тога, сматрали су га храбрим човеком, поштеним човеком и човеком светла карактера.

У свим земљама где се живот лако ставља на коцку, где се животи лако губе, људи се забаве и разоноде ради готово несвесно одлају картању и осталим врстама коцкања. У Јукону су људи стављали своје животе на коцку за злато, а они који су у земљи налазили злата коцкали су се за њ с другим људима. Ни Елам Харниш није био никакав изузетак. Он је у првом реду био човек примитивне природе и здравог инстинкта који је снажно деловао у њему и који га је терао на коцку; он је био веома јак. Околна је одлучивала једино какав ће облик добити та игра. Он је био рођен на једној фарми у Ајови, а његов отац био се населио у Источном Орегону. У том рударском крају провео је Елам своје детињство. Он није знао ништа друго сем да се за велике добитке морају стављати велики улози. Одважност и истрајност била су својства потребна за игру, а велика божица Срећа мешала је карте. Није марио за поштен рад, за сигурну или мршау зараду. Прави човек игра на велико. Он ставља на коцку

старије. Људи као Ал Мајо и Цек Мек Квентно дошли су, додуше, пре њега, али су они стигли у ову покрајину прешавши планине Роки, источно од залива Худсон. Он је, напротив, био међу првима који су прешли преко Чилкута и кроз Чилкет-Кланце У пролеће 1883, дванаест година раније, као осамнаестогодишњи младић он је прешао преко Чилкута са петорицом другова. Наград се вратио ујесеи, само с једним. Четворица су заглавила приликом једног несрећног дучаја у суровој, немилосрдној пустињи. Глоком пуних дванаест година Елам Харниш без престанка је тражио злато у мрачној појадној земљи.

Ниједан човек није трагао тако истрајно и тако тврдоглаво. Он је био управо срасто с том земљом. Он није познавао ни једну другу земљу. Цивилизација је била само сан некаквог ранијег живота. Логористи као што су Форти Маил и Серк Сити била су за њега метрополе. И не само да је он одрастао једновремено са овом земљом, већ је чак помагао да се она створи.

се, да све изгуби или све добије, а нешто мање него све значајно је да је у губитку. И тако је за дванаест година проведених у Јукону Елам Харниш непрестано био у губитку. Додуше, он је прошлог лета на Маусхајд Крику ископао злата у вредности од двадесет хиљада долара, али оно што је оставио у земљи вредело је више од двадесет хиљада. Како је он сам говорио, то није било ништа више од оног што је уложио. Он је утрошио дванаест година свога живота, а четрдесет хиљада било је минимална накнада за такав улог — с тим је управо могао да плати пиће и играње у Тиволију, живио преко зиме у Серк Ситију и залиху намирница за идућу годину.

Људи на Јукону преокренули су стару познату пословицу и говорили: тешко стечено, лако потрошено.

— Наставиће се —

Ч. ДА ДАЛЕКИХ ЗЕМАЉА

МЕКСИКО

МЕКСИЧКИ ПРОДАВЦИ СОМБРЕРА -ВЕЛИКИХ ШЕШИРА-НОСЕ СВОЈУ РОБУ НА ГЛАВИ, У ЗАВРНУТИМ ОБОДИМА ЧЕСТО ДРЖЕ ЦИГАРЕТЕ И ШИБИЦЕ

ИГРАЊЕ ПО ОБОДУ СОМБРЕРА ЗАХТЕВА ОД ИГРАЧИЦЕ ВЕЛИКУ ВЕШТИНУ И СИГУРНОСТ.

ЗА СТОТИНЕ РАЗНИХ КАКТУСА МИСЛИ СЕ ДАСУ ВЕСКОРИСНИ, АЛИ МЕКСИЧКИ ИНДИЈАНЦИ КОРИСТЕ ЊИХОВЕ ПЛОДОВЕ ЗА ЈЕЛО И У РАЗНЕ ДРУГЕ СВРХЕ

СОК БИЉКЕ „МАЦИ“ УПОТРЕБЉАВА СЕ ЗА СПРАВЉАЊЕ „ПУЛКА“ ОМИЉЕНОГ ИНДИЈАНСКОГ ПИЋА.

НА ПЛАНИНИ ОРИЗБИ КОД ВЕРА КРУЗА НА ОКО ЗАБОМ ВИСИНЕ НАЛАЗИ СЕ ЈЕДНИК ИЗ КОГА ИНДИЈАНЦИ ВАДЕ ЛЕД, ПРЕНОСЕ У ГРАДОВЕ И ПРОДАЈУ.

ДИЈУ ГРНЦАРИЈУ, УКОРИШЕНУ СТАРИНСКИМ ЦРЕЖИМА, ИЗРАЂУЈУ ИНДИЈАНЦИ ИЗ ГВАДАЛАХАРЕ.

КАКО СЕ ШВЕДСКИ ЛЕКАР Еинар Валквист БОРИО ПРОТИВ НАЦИСТА

Скоро тридесет година др Еинар Валквист је срески лекар у Арјеплогу, градињу на крајњем северу Шведске, у хладној и дивљој покрајини Лапмаркен, која дубоко задира у ледени појас. Он је једини лекар на подручју од 26.000 кв. километара.

Са овим суровим крајем, у коме зима праћена ветровима и вејаницама траје од октобра до маја, др Валквист својим изгледом није нимало у складу: он је омамен и наоко сасвим неотпоран. Па ипак, он је нашао у себи довољно снаге да савлада опору природу леденог Лапмаркена. Чак и данас, наоко је већ зашао у педесет пети, он и по невремену обилази удаље, не болеснике пешце, на смучкама или на чамцу, а ако је време повољно на малом авиону који може да атерира на суву, води и снегу.

Одлазак на север

Рођен и одрастао на југу Шведске, у imuћној породици, др Валквист је с одличним успехом завршио медицину у граду Упсали и постао асистент на универзитетској клиници. Некако у то време, године 1922, у Лапмаркену је избила тешка епидемија грипа и као шумски пожар необуздано се ширила и косила по читавој покрајини. На великом подручју око Арјеплога, који је готово сто деvedесет километара удаљен од најближе железничке станице, није тада било ни једног лекара. Млади асистент из Упсале поступио је тада онако како му је налагао његов позив и његово човекољубље: пошао је у далеки дивљи крај, међу Лапландија, где друге расе и другог језика, који су живели у малим насељима разбацаним по дивљини и снежној пустињи.

Неколико зимских месеци, у току којих се сунце ниједном није родило, млади лекар је неуморно јурио на смучкама од једне колибе до друге и борио се против болести, многих недаћа и студи, која је понекад достигала и 50 степени испод нуле.

Кад је епидемија најзад била савладана, др Валквист је затражио да буде постављен за среског лекара у Арјеплогу. Био је одлучно

да до краја живота остане са доброћудним, пошвеним Лапландцима, које је био упознао и заволео.

На послу

Лапландци су прихватили младога лекара као свога истинскога пријатеља. Иако наизглед пуни снаге, они су често морали да се обрате за помоћ томе наоко слабачком лекару. Небројени међу њима не би били у животу да њега није било. А било је и таквих случајева на какве лекари из великих градова Шведске никада ни су наилазили. Једног снажног ловца, недалеко од његове колибе пресрео је велики мрки медвед. Немоћан без оружја, ловац се башио у снег и притајио. Кад му је звер пришла и почела да зарива канџе у његово тело, он је остао непомичан, као мртав. Сав у крви, кад га је страшни медвед најпосле оставио, ловац се једва довукао до своје колибе. Кад је стигао тамо др Валквист је затекао ловца Ескила скоро без свести. Медвед му је био задао више од педесет рана. Па ипак, заузимањем др Валквиста, он је преживео. Осамнаестогодишњи Ангол такође не би био међу живима да га пожртвовани лекар није три дана и три ноћи најпре водио, а затим носио до хирурга; исто тако ни млади Лапландци Бертил, кога је засуо снег, не би се никад пробудио из леденог сна да га др Валквист није својим телом загревао и пробудио. Поврх свега, и туберкулоза би и даље морала лапландској деци да се др Валквист није упорно борио против ње, док је није потпуно савладао.

И тако су, у непрекидном раду, некадашњем асистенту универзитета противале године, далеко од великих градова, у суровом поларном крају.

У тој покрајини он је најпосле дочекао и Други светски рат. Мала Шведска, отаџбина др Валквиста, остала је неутрална. Међутим, суседна Норвешка, коју су нацисти били прегазили, претворила се у земљу концентрационих логора. У њој су се још од 1940 године почели да стичу заробљени борци из свих прегажених зема-

ља Европе. У пустим крајевима Норвешке на граници Лапмаркена нишале су суморне логорске бараче, окружене бодљикавим жицама и торњевима на којима су дан и ноћ стражарили гестаповци. Властодржици нацистичке Немачке били су одлучили да продуже железничку пругу Осло—Намос, преко Нарвика, до Северног Рга. Да би остварили тај подухват, који је био скопчан с великим тешкоћама, требало је да нађу огроман број радника и да жртвују хиљаде људских живота. Те раднике нацисти су брзо нашли. Из окупираних Чехословачке, Пољске, Француске, касније из Југославије и других земаља које су били прегазили, хитлеровци су упућивали на север Норвешке хиљаде похватаних родољуба и бораца. И тако су, из месеца у месец, дуж трасе нове пруге, која је све дубље залазала у ледену пустињу, нишали концентрациони логори. Ненавикнути на климу, бедно хранени и стално гоњени на тешке радове, доведени људи умирали су у масама. Из очаја и жеље да се домогну слободе, многи су се одважили на бекство преко границе у неутралну Шведску. Међутим, сама природа заувек им је огромну тешкоћу. Читав гранични крај од неких десет хиљада квадратних километара, био је ненасељен и готово непроходан. У највећем броју случајева бекство је значило сигурну смрт.

Лапландци су брзо дознали за концентрационе логоре и за очајнике који беже кроз снежно бесплуће тражећи спаса. Неуморни др Еинар Валквист тада се одлучио да притекне у помоћ несрећним људима. За кратко време тридесет и неколико напуштених колиба које су се налазиле на граници било је обновљено и опремљено. Предузимљиви лекар оставља у сваку од њих сандуче са санитарским материјалом за прву помоћ. Сем тога, у свако доба бегуници из Норвешке могли су у тим колибама да нађу чизме разне величине, вулене чарапе, пуловере, ћебад, гомиле огревног дрвета и шибнице. Уза све то по читавом граничном подручју биле су усечане табле са натписима из осам разних језика. Оне су изнуреним бегунцима показивале пут ка колибама спаса и слободе.

Штавише, др Валквист, општеомилан и цељен међу Лапландцима, организовао је групе младих који су на смучкама свакодневно обилазили гранични крај и односили у колибе све што је бегунцима било потребно. Чим би који од младих открио у снегу траг неког бегунца, одмах је о томе обавештавао лекара у Арјеплогу, и тада би кренула права експедиција у потеру за залуталим човеком. Неке од њих су Лапландци, најжалост, налазили у таквом стању да им више није било помоћи, неке нису пронашли никада, али захваљујући одличној организацији

др Валквиста и његовом неуморном раду на спасавању, око 5.000 бегуница из норвешких концентрационих логора остало је у животу, доживело слободу и вратило се у своје отаџбине.

Тиме је др Еинар Валквист, као човек и као лекар, задужио и хиљаде мајки и очева из других земаља...

Девето научно дело лекара из Арјеплога

Кад је др Валквист 1922 године дошао у Арјеплог, са собом је донео само једно коферче са инструментима, своје вредне руке и несаломиљиву вољу да помогне људима који пате. Данас, на једном, некад голом, брежуљку изнад ове варошице, уздиже се велика модерна болница. Сем тога, Арјеплог је добио одлично уређен дом старца и обданиште за смештај деле Лапландца који се стално селачају са својим крцима...

У дугим зимским ноћима, млади лекар из Арјеплога, сад већ на заходу свога живота, седи за писаћим столом и пише девето научно дело из области медицине. Кад подигне очи он кроз прозорска окна угледа велику осветљену зграду болнице на брежуљку који би, сумње нема, и данас био пуст да он није пошао за својом савести и човекољубљем, да у помоћи болеснима и невољница није нашао сврху свога живота и свога позива.

ЖИВОТНИ ПУТ ЈЕДНОГ НАШЕГ ПИСЦА ОД ЈАНИЧАРА ДО ПОЉСКОГ ПЛЕМИРА

На страницама наше историје испричано је много славних догађаја и забележено, руком летописца, доста тужних и занимљивих судбина појединаца. Једна од таквих је и судбина Михаила Константиновића, јаничара и писца историје Турске. Он се родио око 1430 године у рудничкој Острвици, али је свој тешки животни пут започео у граду Новом Брду.

„Сребрени град“ Ново Брдо

На усамљеној главици Велике Планине, на висини од преко 1100 метара, стоје и сад рушевине Новог Брда: пуста, црна и обрасла маховином. То су последњи сведоци једног живота који је цветао у тим зидинама и који је описан не само у српским, него и у далеким прекоморским летописима.

Опасан дебелим, тврди зидовима, које су саградили српски средњовековни неимари, овај град је био стешњен у коме су се укрштали многи друмови Балканског Полуострва.

Ново Брдо први пут се помиње 1326 године. Око 40.000 становника врвело је његовим улицама. Ту је било гласитих рудара Саса и трговаца Дубровчана, Которана, Барана, Грка, Италијана и Арбанаса. Особито је било много млетачких трговаца који су из Новог Брда извозили сирове метале у Италију и Западну Европу.

„По злату и сребру у овоме граду може да се оре“, — писао је Грк Критовул.

И зато није никакво чудо што је овај град који је био главни извор прихода српске државе — из њега се сваке године сливало око 200.000 дуката у благајне деспотовине — заповео многим за око, па и Турцима који су га и назвали Срећним Градом. Турци су га неколико пута нападали али без успеха. Тек првог јуна 1455 године султан Мухамед II домогао се богатога Новог Брда, и то на превару.

„Царска“ реч султана Мухамеда II

Михаило Константиновић, који се тада, по несрећи својој, задесио у Новом Брду и био заробљен, потанко је описао тај догађај.

„Султан је стигао на поље Жеглигово, које се налазило на граници Рашке земље, — пише Михаило. — Ту је био обавештен да су се сакупиле две српске војске, једна у Ситиници, друга у Глубочици. Пуње четири недеље султан није знао шта да чини: на коју војску пре да удари. Наједном је српска војска која се налазила у Глубочици храбро ударила на Турке и многе од њих побила, али је убрзо стигао султан са својом војском и разбио Србе“.

Одатле је султан пошао на Ново Брдо и започео да га опседа и напада. Новобрданци су се дуго одупирали, али када им је султан дао царску реч да ће их оставити

на миру и да неће узети робље, град му се предао.

„Цар је, међутим, одмах наредило да се затворе све капије, а само је дозволио да се отворе једна врата. Турци су упали у варош и заповедили свим људима да са својом мушком и женском чељади излазе кроз ова врата из вароши и да сва своја добра оставе код куће. Људи су излазили један за другим. Сам султан стајао је крај тих врата и одабирао момке на једну страну, људе на другу, а жене на трећу страну. Најодличније међу мужевима наредио је да посеку, остале је пустио да се врате натраг у град. Момке, њих 320 на броју, и жене, око 700, раздао је својим војницима. Другу групу младих узео је сам султан за јаничаре и послао их у Анадол преко мора“.

Међу овим младим налазио се и Михаило Константиновић са двојицом браће. Он, даље, пише: „У једној гомили, Турци су нас терали. Кад год смо залазили у шуму и планине, вазда смо помисљали да Турке побиемо и у планине побегнемо, али нам младост није дала да то учинимо. Једнога дана ја сам са једанаест другова побегоа у једно село. После нас је гонила читава та област, и кад су нас Турци стигли, везали су нас, тукли и, везане за коње, вукли, тако да је једва остала душа у нама. После тога за нас су јемчили они други и моја два брата да то више нећемо учинити, па су нас одвели преко мора...“

Завера и издаја

По повратку из Србије султан се задржао у Дренопољу и ту узео себи за коморнике осам младих од оних који су доведени из Новог Брда. Једнога дана они младих се договорили да убију султана.

Кад је настала ноћ, они су били спремни. Сваки од њих имао је уза се нож. Међутим, у часу када је султан хтео да пође у своју собу, један од њих, по имену Димитрије Томашин, пришао му је и издао своје другове.

Пошто су младић пријавили да су се на заверу одлучили због велике туге за родитељима и пријатељима, цар је заповедио да се кокошија јаја метну у врео пепео и што тврђе испеку. А кад су јаја извађена из пепела, наредио је да их онако врела сваком заверенику ставе испод колена како би им се жиле згрчиле и изгореле. После тога заповедио је да се младић отпреме у Персију. Годину дана касније, по заповести султановој, они мученици су били посечени.

„Нас неколико, пише Михаило, узели смо њихова тела ноћу и сакрили их код једне пусте цркве“.

Издајници Димитрију Томашину цар је дао велики положај у двору, али се он касније тешко разболео и до смрти није могао да се опорави.

Судбина Михаила Константиновића била је друкчија. Он је био потурчен и увршћен у јаничаре. У турској војсци која је 1456 године напала Београд, који су тада бранили Сибињанин Јанко и Јован Капистран, налазио се и Михаило Константиновић. После тога он учествује и у другим походима султана Мухамеда. Па ипак, за све то време он свега само о томе како да се избави од Турака. Та прилика указала му се тек 1463 године. У то време Мухамед II прегазио је и Босну. Михаило Константиновић описује како је султан на превару узхватио и погубио босанскога краља Стјепана Томашевића, па наставља:

„Пошто је у све тврде босанске градове понашао своје посаде, султан је отишао натраг у Турску, а у граду Звечају, недалеко од Јајца, оставио је мене. Дао ми је 50 јаничара и за сваког за пола године плату унапред. Осим тога имао сам као помоћ још 30 Турака“.

Међутим, на његову срећу, ујесен 1463 године на Босну је напао угарски краљ Матија Корвин и опсео Јајце и Звечај. Обавља града била су принуђена на предају. Михаило Константиновић пише: „Ја сам хвалио бога што сам могао тако с образом и поштењем да се вратим опет међу хришћане“.

Опет међу хришћанима

Са заробљеним Турцима Михаило је одведен у Угарску. Извесно време живео је у Чешкој и Моравској, па је одатле прешао у Пољску. Тамо је добио племићку титулу. У Пољској је и умро.

Око године 1490 Михаило Константиновић написао је на пољском језику дело под насловом: „Успомене Јаничара“. Ово дело преведено је 1656 на чешки и објављено под насловом „Турска историја или хроника, верно и истинито написана од неког Србина или Бошњака, званог Михаила Константиновића из Острвице“. Оригинални текст нађен је тек 1826 године у манастиру Бердичеву и исте године штампан у Варшави. Дело има 50 поглавља. Поред осталог, Михаило Константиновић описује је погинућу цара Лазара на Косову и битку код Варне, а умногоме је расветлио и односе између деспота Ђурђа и Сибињанин Јанка итд. Иако је Михаило провео дужи време у турској војсци као јаничар, он је у срцу остао Србин, веран својој роду и својој земљи. То сведочи и ово његово дело у коме даје упутства како би требало повести рат против Турака. Спис његов, осим тога, лепо допуњује празне странице наше историје и претставља значајан допринос нашој науци.

В. Ђ. П.

ИЗ НАШЕ ПРОШЛОСТИ

ДИЛИЖАНС У НАШИМ КРАЈЕВИМА

Почетком XIX века, редовна пошта превозена је у Европи „дилижансом“ — нарочитим колима, која су вукли брзи коњи. Поред поште, дилижансом су у то време путовали и путници. И кроз наше крајеве пролазили су тада дилижанси, и то у више правца. Сваког уторника из Беча је полазио поштански дилижанс и возио, преко Шопрона и Кисека у Мађарској, за Вараждин, Загреб и Карловац. Друга линија војила је из Беча преко Будима, Суботице и Петроварадина, наименито: једном за Земун, једном за Осиек.

КРАЈИШКИ ПЕРЧИНИ

Крајем XVIII века наши људи из Крајине морали су, одлазећи да служе војску бечкој круни, сами да се брину за своју одећу. Каква ће униформа бити било је тачно прописано. Али и поред тих прописа, 1773 године постојало је наређење да Крајиници морају имати уплетен перчин. Личани су морали да посе машину на перчину. Тек по наредби од 1805 године перчини су отсечени.

ОДГАЈИО ЈАСТРЕБОВЕ ДА БИ ИСПУНИО „ОБАВЕЗУ“

Пре сто година у Србији су се голубице голубице звери и птичје штеточине да су биле издате строге наредбе којима је одређено колико штеточина има свако домаћинство да потамани Каа доказ да је „заду жење“ извршено, требало је доне-

ти главу или крзно птице, односно звери. Извршити ту „обавезу“ није увек било лако. Због тога је један сељак из Попучака, у Ваљевској нахији, наставши јастребово гнездо, покупио јаја и насладио на њих квочку. Кад су се птичи излегли, он их је хранио док нису поодрасли и онда побио, па њихове главе предао капетану „да попуни число глава птичијих за своју кућу“.

МЕХАНЕ ПРЕ 120 ГОДИНА

У Србији, за време владе Милоша Обреновића, око 1830 године један страни путник забележио је да је свака механа морала у свако доба да буде снабдевена хлебом, спелим месом, вином и ракијом. Кували су и послуживали само мушкарци — и то врло добро. Жене се уопште нису појављивале у механама.

БОБОВА ГОДИНА

Страшна глад владала је 1803 године у Крајини. Народ је умирао, многе се породице раселиле, а оне што су остале прехраниле су се некако само бобом. Зато је та година дуго остала у сећању као „бобова година“. Тада је глад нарочито морила Кордуњане.

ПЕТ ЛЕКАРА У ЦЕЛОЈ СРБИЈИ

Око 1830 године у Србији је било свега пет лекара (хејмана): један код кнеза Милоша, и по један у Шапцу, Јагодини, Пожаревцу и Чачку.

Лондон, крајем децембра Године 1924 — не зна се тога дана — у низу небројних ситних личних трагедија које ни један репортер не бележи, десила се и ова: петнаестогодишњег Франка Витла, који је жарко жеleo да постане кадет британског ваздухопловства, комисија је одбила, иако је одлично положио писмени испит. Разлог — мали, крљав, неотпоран.

Двадесет пет година касније сасвим малом броју људских тријумфа, које ни један репортер не пропусти да забележи, додат је и овај: комодоре Франк Витл одликован је са неколико високих титула, званем витеза и наградом од сто хиљада фунти.

Чиме је овај човек толико задужио и очарао своје иначе уздржане земљаке? Каквим витешким подвигом?

Никаквим витештвом, већ једним нацртом, који је лишен сваког спољног блештавог ореола. Међутим, тај нацрт, који је дошао после многог година дутања, неспречаваних ноћи, снова, донео је највећи преврат у авијацији после историског лета браће Рајт преко Ла Манша 1903 године. И Витлу највећу награду коју је икад добио један научник у Британији.

Био је то нацрт „џет“-мотора.

То је авион којим је човек достигао и претигао брзину звука. Сетите се шта вели физика — 300 метара у секунди! Поврх тога, овај авион неслушене брзине обећава и лакше и сигурније летење, јевтинији превоз. Зато он са небеских стаза већ потискује друге, слабије такмаце с пропелером. „Харикени“, „Штуке“, „Москитоси“, којима смо се дивили и којих смо се плашили, одлазе постепено у музеје. Уместо њих долазе „Метеор“, „Висконт“, „Вампир“, „Комет“ и други чудесни авиони на млазним погонима.

„17 минута који су изазвали преврат“

Шта се све није одиграло за неких десет година...

Равно пре десет година, 15 маја 1941, Витлов Е 28/39 ди гао се у ваздух и летео 17 минута. То су „17 минута који су донели преврат“. Тим летом је доказано да је могуће гасну турбину употребити као погонску снагу авиона. То је био почетак. Од тада па до данас напредак је био гигантски. Снага „џет“-мотора сада је десет пута већа. Три пута је повећана брзина авиона, а висина удвостручена.

А проналазач? Како је он успео, питате се без сумње. Речено је већ: био је одбијен као физички слаб. Али у петнаестој години туга не траје дуго. Годину дана декак посећује инструктора за физичко васпитање. „Три ниша шири и три виши“ — и идуће године Витл је био примљен у кадетску школу, пошто је, разуме се, сакрио да је једанпут био одбијен. Три године касније, као свршени кадет, он пише завршну тезу: „Будући развитак авијације“. Он изналази чуда, чак предлаже нацрт „џет“-авиона Али, 1928 године то је личило на визију, помало и на лудило. Министарство

одбија нацрт као неизводљив у пракси. Још 1893 патентирао је неки занесеник — Џон Барбер — сличну идеју са гасном турбином. Али, та замисао није могла да се оствари, јер није било метала који би издржао тако високу температуру. Другим речима, испречила се гвоздена логика прогреса — не можеш на једној страни да се винеши, ако се на другој ниси помакао с места.

Витл није замерао људима који су га одбијали. То је, доиста, била само визија. Али он није престао да истражује. Био је већ познат као пробни пилот и као један од најчувенијих акробата у ваздуху. Али „људи пилот“ не заноси се вратоломним лупинзима. Он из авиона увек хита да се лати цртања. Његов дед, његов отац били су инжењери. И он је пошао истим путем. Платио, нацрти имају магичну моћ.

Али, људи још не схватају његове идеје, он нема среће. — Једанпут ми је требало само пет фунти. Да сам их имао, чинило ми се да бих остарио чудо. Али, тада нисам могао да их нађем, — испричао је Витл новинарима.

Године 1935 два пензионисана официра авијације заинтересовала су се за рад младог конструктора. Они су почели да га помажу новчано, па су чак и радили с њим. Сменивала су се ишчекивања, сумње, наде... Усто, била су већ настала друга времена и „одговорни“ су почели да се интересују. И тако су, 20 маја 1941, настали „седамнаест минута који су изазвали преврат“. Дошла је ера „џет“-авиона...

„џет“-авиони на млазним погонима

Да би бар донекле схватио усхићење будућег инжењера кад говори о турбомашинама, потиску и температурама, човек би требало да има смисла за технику. Овако, може да разуме само принцип на коме се заснива тај преврат у авијацији: уместо авиона

са клипним мотором и елисом, авион са млазним погонима.

Тај авион заснован је на принципу сличног кретању ракета, с тим што се за добивање снаге користе ваздух и бензин. Ваздух који уиса машина треба да се искористи за сагоревање горива. Гасови који настају излазе великом брзином на супротну страну од правца кретања авиона. Тиме авион добија јак притисак и развија брзину о којима се доскора није могло ни сањати. При томе процесу развија се таква температура чија висина лаик не казује ништа. Али дозвољиво у помоћ језик цифара и поређења.

Толота коју развија један „џет“-мотор била би довољна да загреје кућу са 4.500 соба.

Данас већ постоје мотори који имају 12.000 коњских снага. Најбоље клипне машине авиона са пропелером и мале су 3.500 коњских снага.

Међутим брзина „џет“-авиона креће се између 1.000 и 1200 километара на сат! То је брзина која се приближује брзини звука. Ево једна жива претстава те брзине, иако трагична. „џет“-авион типа „Метеор“ закачио је ове јесени кров једне куће у Есексу. Иако су му отпадали делови, он је услед силне брзине летео још пола километра, рушећи куће и кровове, док се најзад није распао. Делови авиона нађени су у четири улице...

На годишњем митингу у Фарбороу, где Британија показује своја последња достигнућа, могао се видети мали „Остер“, лакши од 1000 килограма. Али, ту је био и шпански „Брабазон“, тежак 140 тона.

Којом брзином лете ови авиони? Британски бомбардер „Камбера“ прелетео је 30 августа Атлантик на линији Ирска—Њуфаундленд за 4 часа и 18 минута. На тој раздаљини од 2073 миље постигнута је просечна брзина од 480 миља на час. То је око 13 километара у минуто.

Кад се пилот, мајор Камбел, спустио у Њуфаундленду ча совник је, услед разлике између европског и америчког времена, показао исто време које је показивао кад је авион кренуо из Ирске. Он је стигао на циљ у „мртвој трци“ са сунцем!

Истог дана други британски „џет“ поставио је рекорд у брзини летења. Висину од 12.000 метара достигао је за 3 минута и 7 секунди!

Све се мења...

Међутим, брзина не решава све. Она расте, али ствара и нове тешкоће.

Искрснула су многа питања и многе тешкоће. Како

та. Свега један човек у Енглеској — пробни пилот-ас Џон Дери — возио је доскора авион браниом већом од звука. У Америци то искључиво раде пилоти.

И док се они смело отискују у небо, конструктори не престају са испитивањима — како да што више обезбеде пилота. Они желе да створе такав авион коме ће моћни притисак ваздуха најмање сметати. Начинени су многи пројекти и различита крила у облику бодежа, полумесеца, троугла. Најзад, као најсавршенија показала су се дельта-крила. Крила налик на то грчко слово.

Велике висине, исто тако, стварају тешкоће као и велике брзине. „џетови“ су најефикаснији на великим висинама. Али пилот може сваки час да изгуби свест. Начиње на су, додуше, нова одела и нове направе за дисање. Па ипак опасност и даље вреба. Шта пилоту остаје у крајњој невољи? Падобран, наравно. Аутоматско седиште брзо избације пилота из авиона. Али падобран се отвара на висини на којој нема кисеоника, пилот губи свест и — то је његова пропаст. Конструктори су се и ту довели: створили су нов падобран који се не отвара после скока, него тек у простору у коме има довољно кисеоника.

Одиста, преврат у авијацији. Брзине, висине, направе, падобрани — све се изменило!

Уместо да послуже човеку...

Да ли је људски удес такав да сваки проналазак, уместо да човека одведе у лепши, радоснији живот, прво послужи за његово уништавање? Године 1941 Витлов модел однет је у Америку ради да-

Корејаца чине још страшнијом, сејући пустош у корејској земљи, — у којој се, кажу, налази метал који је најпогоднији за „џет“-моторе, јер одолева астрономски високим температурама. Тако су први „џет“-мотори постављени на ловце и бомбардере. Нови типови ових борбених авиона претстављају тајну. Кад су летос у Фарбороу Енглези приказивали своје најновије машине, четири нова типа могле су се видети само у ваздуху. А они су у висили били пре него што их је ико на земљи и чуо. На земљи им нико није смео да приђе ближе од сто метара. Било је то забрањено.

Енглези сматрају да су њихови „џетови“ најбољи и да ће бар још три до пет година бити у љобству.

Лондон — Каиро за 4 часа

Толико о овим убојним авионима. Људе више интересују светлији, лепши видци: ваздушни саобраћај, велики путнички „џетови“...

Такви авиони још нису у саобраћају. Пустимо ова „џет“-машине, Франка Витла, да каже нешто о будућности:

— Ваздушни саобраћај за последњих десет година имао је чудесан развој. Пре десет година нико није прелазео Атлантик на авиону, данас више од половине путника иде преко Атлантика ваздушним путем. Док ово говорим око 20.000 људи лети у авионима цивилног саобраћаја...

Тако је данас. Преко 30 милиона путника превезено је путничким авионима у 1950 години. Они су превалили 26 милијарди километара.

Франк Витл наставља:

— Према мојим скромним предвиђањима, путнички саобраћај ће се у току идущих пет година повећати за сто од сто. Шест путничких авиона са 50 седишта превезу годишње исто онолико путника колико брод „Кали Мери“. Само, цивилни „џет“-авиони морају добити бољу потпору са аеродрома. Не сме се допустити да „џет“ кружи око аеродрома и чека на ред да се спусти, јер кад лети ниско и малом брзином гута превише горива...

Време „џетова“ у цивилном саобраћају сад сигурно долази. Британија ће ове године пустити велики „Комет“ са четири „џет“-мотора и 44 седишта на линији Лондон—Каиро. Четири часа трајаће цео лет. Полулетана Лондон—Рим — два часа.

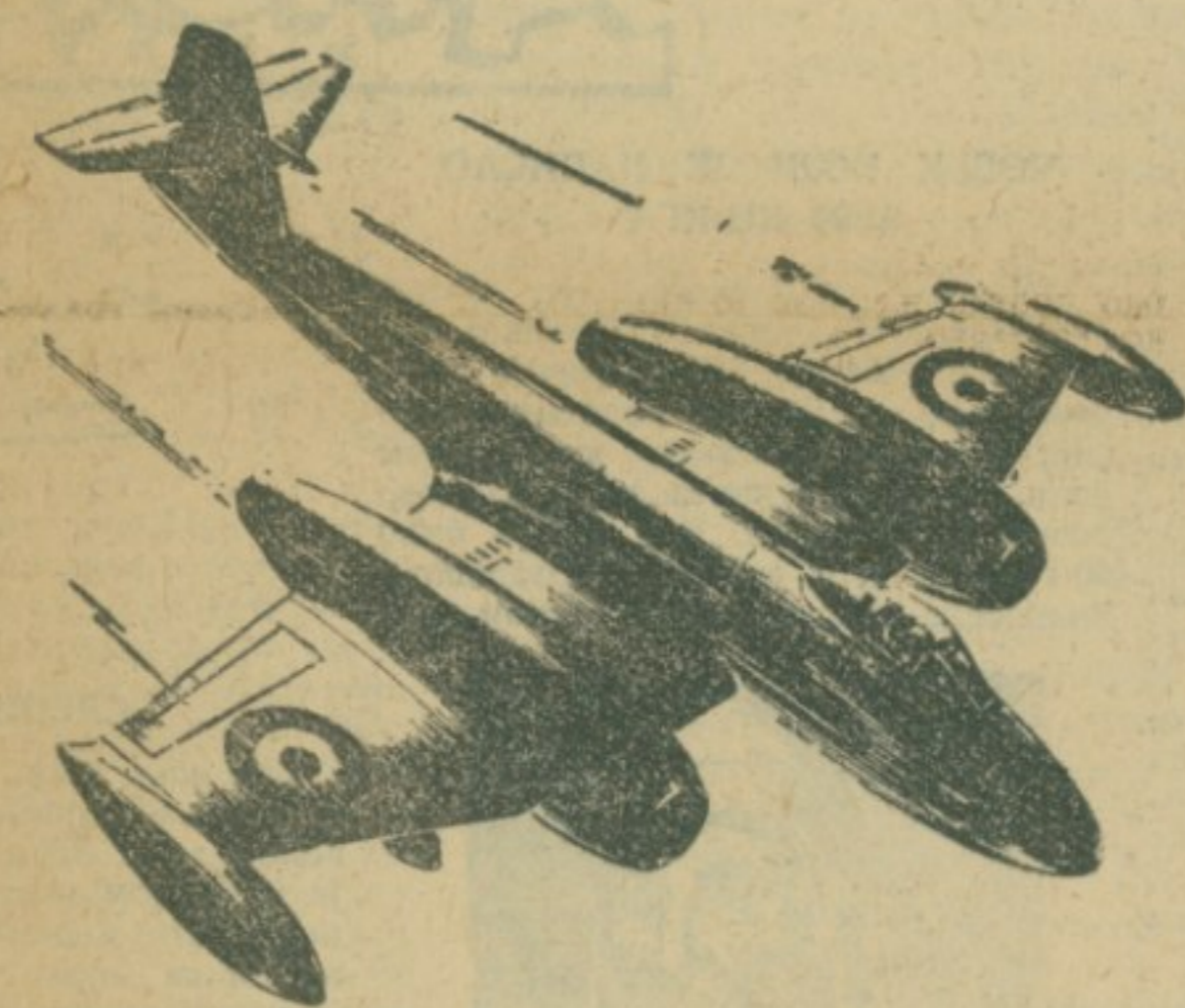
У далеке нове светове...

А онда... Пут око света без спустања. Тај тренутак није далеко.

Лепо је ипак кад нас бака потсети како се одушевљавала старим добрим Жил Верном. Како нам данас најави изгледа његов јунак Филеас Фог са својим путом око света за 80 дана.

Али, неће ли и ови чудесни авиони бити смешни генерацијама које ће за нама доћи. Јер, са њима ће доћи нешто савршеније. Можда њима Месец неће изгледати тако далеко као што изгледа нама.

М. Радончић

кочити авионе који лете овим фантастичним брзинама? Колики је притисак ваздуха на авион, нарочито на крила? Пилот може сваког часа да изгуби контролу, није сигуран да ће увек укротити машину. Код тих брзина које достижу звук ритик је толики да Енглези врше проба са малим роботом уместо пилота.

Њих испитивања. Али Витлове нацрте, публиковане уочи рата, прво су искористили Немци. У оцајничком покушају да избегну слом, они су пред сам крај рата бацили у борбу прве „џетове“...

И данас небо над Корејом парају „џет“-авиони — руски „МИГ-15“ и амерички „Себр-86“. — Они трагедију

НАШИ ГУСЛАРИ И ЊИХОВЕ ШКОЛЕ

Није потребно говорити о томе колико су важну улогу у прошлости одиграли наши гуслари. То је довољно познато. Може се мирно казати да су они вековима били професори историје у нашем народу и тако непрестано оживљавали прошлост и чували традицију. Јуначке песме које су они певали, биле су предавања у којима историски подаци нису увек били поуздани, али су, у основи, били верни. Благодарем томе, непрестано се одржавала жива свест о историском континуитету, свест о потреби слободе и борбе за слободу. Одржавали се непрекидно и учвршћивали морални принципи човјства и јунаштва, појмови о греху и правди, освештана правда о односу међу људима.

Имена истакнутих, одличних гуслара, који су истовремено били певачи и песници, као што су Филип Вишњић, Тешан Подруговић и други, постала су позната и у историји књижевности. Овако добрих гуслара морало је бити више, а мо-

рало их је бити и у разним крајевима, иначе се не би одржао континуитет наших песама.

Хрватски музичар Франьо Кухач написао је нешто више о гусларима у Хрватској, забележио њихове напеве, па и имена неких певача онога доба. Он разликује две врсте гуслара. Једни певају „с родољубивог жара“ и свако се чува да их не увреди тиме што ће им нешто платити. Други су гуслари од заната, најчешће слепади, који певају код цркава, на зборовима и осталим скуповима, па се тако прехрањују.

Народ је више ценио гусларе који нису песмом зарађивали. Њима су даривани везови, црвене, нажит, а особито добрим певачима бирали оружје, „дакле оно што је најмилије Србом“, вели Кухач. Међу овим гусларима истицао се, око 1870 године, Кузман Бранковић, из Будимаца, у Славонији. Он је био, тако да се рече, наследни гуслар. Његови су преци сви били гуслари и у породици је постојао

завет да сваки мушкарац мора бити гуслар, или бар најстарији, докле год тече колена. Овај Кузман је имао особито лепе гусле с неким чудним шарама и украсима „да се рече словенским хијероглифима“. Те гусле дао му је дед на умору и препоручио да ипосме не каже шта ти знаши значе. Гусле није хтео продати, ма да је био сиромашан, а ни знаке није хтео да протумачи. Као славац гуслар гага доба споминио се и Франьо Штефанац, из Славоније. Нарочито добре гусларе имала је Дубица.

Имена гуслара од заната који су просијали, нису толико позната. Ови су били већином из Срема и већином слепа. Ослепели су од великих богиња, које су често харале по народу. Они су, обично, имали двоколице са арђевима, па су путовали и просили. Имали су и своја стајла свратишта. Долазили су и у Загреб, а отседали су у „слепачком свратишту“, у селу Лашину, код неког сељака Очића. Вероватно су путовали по свој

Хрватској и народ их је радо слушао.

Још мање је познато да су постојале и гусларске школе. Познате су гусларске школе у Албанији, које су дале неколико истакнутих гуслара „гетавана“. Турци су ове школе укинули. Све до године 1780 одржала се гусларска школа у Иригу, у Срему, коју су називали „слепачка академија“. Ту су предавали добри учитељи, а школу је издржавала општина. Из те школе изашли су истакнути гуслари Томо од Каћа, и Неђељко, из Лота.

Осим старих јуначких песама, гуслари су знали да опевају савремене догађаје, што су слушаоци нарочито радо примали. Сигурно је да су опевали и многе хајдуке наших славонских, личких, кордуних, банинских шума, па је штета што то није забележено. Гуслари су певали и шаливе песме, па и „врагодасте“. Викували би: „Бежите, жене и децо!“ пре него што почну песму. Б. С.

СПОРТСКИ ЗАБАВНИК

Како се навијаје у свету

Футбал је најомиљенији спорт у свету. Игра се свуда. Децаци свих раса и боја трче за фудбалском лоптом. Стотине милиона људи уживају у овој игри, која је успела у току једног непуног столећа да стекне толико присталица као ниједан други спорт. Чак и у најудаљенијим крајевима света, дубоко у бразилијанским прашумама, игра се фудбал. Игра се на арелом песку Сахаре, на хладном Гренланду, у Африци и Индији — свуда је фудбалска игра допрла.

Многи се питају зашто је баш фудбал најомиљенији спорт. Шта има у тој игри што је толико привлачно не само за оне који учествују у игри, већ и за оне који је гледају? Милиони људи сваке недеље пуње спортске стадионе у свету и одушевљавају се фудбалом.

Највећа драг овог спорта је у томе што је фудбал игра у којој долазе до изражања многе одлике: знање, окретност, смелост, издржљивост, брзина, интелигенција, снага. Једном речи, то је мисаона игра, увек различита по својој развоју и извођењу комбинација. Игра која често доноси изненађења у резултату, игра пуна наглих обрта и неочекиваних заплета. Зато је узбудљива и веома привлачна. И зато фудбал осваја свет и из дана у дан постаје све омиљенији.

Навијачи

Сваки фудбалски клуб има своје присталице, било да су чланови друштва или не. Они желе победу свога тима и зато се у току игре радују или жалосте, већ према томе како се утакмица развија. Они најтемпераментнији су и најбујичнији, они се сасвим удубљују у игру, осећају сваки покрет играча, просто преживљају све што се догађа на терену. Неки се толико занесу да учине покрет ногом као да шутирају кад се на игралишту изводи завршни ударца, други се покрећу према лету лопте, повинују се, машу рукама, занесу се толико да нису ничег свесни што се око њих догађа, сем игре.

Такве гледаоце, који са толико заноса прате утакмицу и на различите начине испољавају своја осећања, ми називамо навијачима. У Италији их зову „тифозо“, што означава човека који је оболео од тифуса. Као што је познато „тифусари“ падају у бунду због јаке температуре и бунцају. Такви су, истиче се иронично, и фудбалски навијачи.

Међутим, где има фудбала има и навијача. Ретки су стални посетиоци утакмица који нису одређени за један од тимова који играју. Навија се свуда у свету, али се навија на различите начине, већ према темпераменту публике, према познавању фудбала и објективности.

У Енглеској

Енглези су, веле, врло хладнокрвни. Ништа, кажу, њих не може да узбуди. То је већ прешло у причу. Али они који су присуствовали некој великој утакмици у Енглеској не мисле тако. На фудбалском стадиону Енглези врло често нису — Енглези! Фудбалска лопта им скрда образину хладнокрвности. Они умеју и те како бучно да навијају.

Традиционални су обичаји да се присталице клубова облаче у рана шарена одела, да видно истичу обележја и боје свога клуба и да у групама долазе на стадион и окупљају се на одређеним местима. Они носе велика и мала звона, разне чегрташке, клупске заставе. За време игре они се увек чују кад њихов тим напада, нарочито кад постигне гол.

Енглеска публика је позната по томе што одлично разуме фудбал и што је веома објективна. Има, истина, изузетак и у Енглеској, али то је ређа појава. Нарочито је код енглеских љубитеља фудбала развијено осећање за „фер-плеј“, што значи „часна игра“. Брутална грубост, подметање ноге, намерно играње руком и слични неспортски гестови изазивају огорчење гледалаца, без обзира који је тим у питању. Пре Другог светског рата Италијани су извиржани у Лондону због неспортског понашања и

штампа их је жестоко напала. У Енглеској је боље изгубити утакмицу с високим резултатом, него победити неспортском игром. Гнев целокупне спортске јавности сручи се на сваки тим који не поштује прописе „часне игре“

У неким земљама

У Бразилији фудбалска утакмица се не може ни замислити без пуцања. У великим градовима продају се разни праштави предмети, од ракете до „бомбица“. Пуцају сви. Кад се постигне гол читав стадион трешти од експлозија. Уши да заглуду. Има и много несрећних случајева, јер се догађа да се ракете рашире распрсиу, да их навијачи баци на публику и тако неког повреду.

У Холандији утакмица тече у потпуној тишини. Публика се чује само када је игра лепа, кад јој се свиђа или кад је неспортска. Чим се изведе какав успешан покрет публике у знак одобравања звижди. Неспортски испадни пропраћају се једним дугим, отегнутим „уууу!“ које јечи као потмула грмљавина.

У Мексику гледаоце обавезно претресају при доласку на стадион: велике гомиле револвера и ножева издигну се пред улазом, јер је забрањено уношење ма каквог оружја на стадион.

У Турској се одржао један необичан начин навијања, који је до пред сам рат био омиљен чак и у Истамбулу и Анкари. Приликом извођења једанаестерца гледаоци провале на терен и окупе се у полукругу око бековске линије. Кад се казнени ударац изводи сви зује као пчеле све док лопта не улету у мрежу или је голман не ухвати. Ово се још увек може видети по мањим градовима.

У Боливији, на међународним утакмицама навија се организовано и врло истрајно, од почетка до краја, без обзира на резултат. Бразилијанци су на једној утакмици водили са 8:0, а гледаоци су и даље бурно бодрили своје фудбалере. То је, кажу, највернија публика на свету.

На Новој Гвинеји утакмица се прекида чим се постигне гол! Навијачи клуба који је дао гол, до носе бубњеве на терен и изводе ратничке игре у казненом простору тима који је примио гол. То се понавља кад год се мрежа затресе. Зато тамо понекад утакмица траје и неколико часова, већ према томе колико је голова пало.

У свету се, дакле, навија на различите начине. Међутим, само је ово навијање исправно, корисно и спортско које није зачињено клубаштвом. Клубаштво је извор многих зала. Фудбал је спорт, а у спорту се поштују изнад свега начела „часне игре“, која нису обавезна само за играче већ и за посетиоце фудбалских утакмица. Зато се свуда у свету води оштра борба против свих негативних појава навијања, а такву борбу подржава и помаже и Међународна фудбалска федерација (ФИФА).

Спортистичке ЗАНИМЉИВОСТИ

Иван Губијан, наш рекордер у бацању кладива, други на олимпијским играма у Лондону 1948 године, једини је бацач кладива на свету који начини четири окрета пре него што испусти кладиво из руку.

Бокс је врло стар спорт, али се за боксерски ринг зна тек од пре двеста година. Први боксерски ринг постављен је у осамнаестом веку, 1719 године.

Једна међународна утакмица у Дејвис-купу игра се три дана. За то време употреби се 70 до 100 лопти, с којима се раније није играло, а игра се само пет мечева.

Фудбалска репрезентација Јужне Кореје учествовала је на олимпијском фудбалском турниру 1948 године у Лондону. Корејци су победили Мексико са 5:3, а Швеђани су њих савладали са 12:0!

Голф се код нас не игра и немамо клубова у којима се овај спорт упражњава. И пре рата голф је у нашој земљи био скоро непознат, па ипак су код нас одржана и нека међународна такмичења у голфу. Године 1930 у Загребу је био основан голф-клуб. Играло се на Максимирским Ливадама. Године 1932 у Загребу су гостовали играчи из Шведске и Аргентине. Овај спорт није, међутим, могао да се одржи у нашој земљи јер није стекао већи број присталица.

Цене Тенеј је једини првак света у боксу који је напустио ринг непобеђен. Он је у два маха савладао Џека Демпсија. Био је првак света 1926 и 1927 године. Занимљиво је да је Тенеј 1929 године летовао на нашем Јадрану. Обишао је Дубровник, Сплит и Шибеник.

Жарко Долинар, после Вили Харангоза наш најбољи играч стонотениска, почео је да се бави спортом играјући фудбал 1935 године. Био је члан загребачког ХАШК-а. Годину дана доцније оставио је фудбал и посветио се стонотенису. Пре рата био је трећи на светском првенству, а недавно је на међународном турниру у Бечу освојио прво место у врло јакој конкуренцији.

На тениском турниру у Форест Хилу за првенство Америке први пут је претпрошле сезоне играла једна Црпониња, 23-годишња Атхен Гибсон, из Њујорка.

Први човек који је препливао Канал Ла Манш био је Енглец, капетан Веб. То је било 1875 године. Његов подвиг изазвао је велику сензацију у свету. Три године доцније Веб је покушао да преплива слатк Ниагаре, али се удавио.

АНТОЛОГИЈА ИСТИНИТИХ ЧУДА

И ДРУГИХ ЗАНИМЉИВОСТИ

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ НАПИСАО 6.000 КЊИГА

Оригенес из Александрије, зван и „Адамантиус“ (човек од челика), живео је од 184 до 253 године и био познат по својој невероватној енергији и веома плодном књижевном раду. За свога живота он је написао равно 6.000 књига. Кад му је било 60 година, он је сва своја дотадашња књижевна дела поклониле једном при-

јатељу који му је обезбедио минималну пензију да би могао даље на миру да пише „без бриге како ће наћи средства потребна за живот“. Последње године живота Оригенес је провео као путујући проповедник. Све његове проповеди beleжени су посебним писарима и касније их објављивали.

БРЕСТ ЕНРИКА КОЛАНЦЕЛА

Кроз један угао куће Енрика Коланцела у Малдену, у САД, израстао је

овај брест. Шест његових дебелих грана избило је већ давно кроз зидове и кров терасе на првом спрату.

СЛЕПИ ЛОВАЦ

Јон као дете, Валтер Макдоналд, шумар из Цориније у САД, највише је волео да с оцем иде у лов. То му је временом постала најмилија разонода. Али у својој тринаестој години он се морао одрећи лова пошто је изненада ослепео. Међутим, њему је живот био толико тежак без лова, да је једнога дана, када је већ био у зрелим годинама, узео пушку и кренуо с пријатељима у лов. За све време лова он је стрпљиво чекао у заседи и најзад је по слуху са два метра убио једног срдњака, који је недалеко од њега бежао испред паса. Отада је слепи ловац Макдоналд стално ишао у лов, особито на птице које су, због ларме које дижу кад се потеряју, претстављале за њега добру мету.

ТЕСТАМЕНТ ЈЕДНОГ ВИНОГРАДАРА

Бузепе Фугер, виноградар из села Монтефјасконе (Италија), изразио је

у свом тестаменту жељу да се о свакој годишњици његове смрти излије на његовом гробу буре вина.

ДРВО КОЈЕ ДАЈЕ И МЛЕКО И КАФУ

Палма звана „Карнауба“ расте у неким пределима Бразилије и претставља једно од најкориснијих дрвета на свету. Кроз њено стабло тече сок од кога Бразилијанке умеју да справе један наптак који је врло сличан млеку. Плод овог дрвета такође се може јести, а семе одлично замењује кафу. Сем тога, корен овога дрвета употребљава се као лек за јачање организма, од стабла се добива одлично грађевинско дрво и лика од које се плету корпе и рибарске мреже, док

се лишће користи за покривање колиба, као и за прављење шешира и метли. Међутим, ова палма је најкориснија због једне врсте воска који лучи. У Бразилији се само од „Карнауба“ — палми добива годишње око 10 милиона килограма тог воска.

ЖИВА КЊИГА

Данац Бартолд Нибур (1776—1821) био је у млађим годинама рачуново-

ђа у Источно-индиској банци у Копенхагену. Једне ноћи у згради банке избио је пожар у коме је изгорела

главна банчина књига. У њој је било заведено 1.800 разних рачуна. Пошто је та изванредно важна књига пропала, банка се нашла у веома тешком положају. Можда би због тога и пропала, да млади Нибур није понудио директору банке да све изгореле рачуне поново испише — по сећању. Овај посао он је завршио 1804 године без једне једине грешке, и банка је поново могла да уравнотежи своја пословања.

Нибур је доцније прешао у Немачку и тамо се истакао као историчар и државник.

СУПЕР-ФРИЖИДЕР ЗА ТЕМПЕРАТУРУ ОД -269° Ц

У једном америчком институту конструисан је супер-фрижидер који одржава сталну температуру од 269 степени Целзијуса испод нуле.

СПОМЕНИК НА ГРОБУ ПРОНАЛАЗАЧА ЛИТОГРАФИЈЕ

Овај споменик са обрнуто исписаним словима подигнут је на гробу Алонкса Сенефелдера, проналазача литографије.

И БИЉКЕ МОГУ ИМАТИ ГРОЗНИЦУ

Професор на Калифорнија-универзитету, Јарвуд, тврди да се и оболеле биљке могу налазити у некој врсти грозничавог стања. Лишће извесних биљака, на коме се могла приметити вирусна инфекција, он је стављао у нарочите, затворене посуде. После краћег времена приметно је да је оболело лишће издисало већу количину кисеоника него лишће потпуно здравих биљака. Пошто и човек издише више кисеоника кад му је температура повишена, то је професор Јарвуд закључио да су и ове биљке имале повишену температуру.

ОВОГ МИНУТА -СВАКОГ МИНУТА

- Локомотива која се креће брзином од километар и по у минуту, троши отприлике 500 литара воде сваког минута.
- Канада има најобилнију бербу меда на свету; сваког минута ова земља производи око 30 килограма меда.
- Гума на аутомобилу, који иде брзином од два километра у минуту, окрене се 700 пута сваког минута.
- На боксерске мечеве Америка троши отприлике 50 долара сваког минута.
- Према прорачуну стручњака, играчи галфа пређу око 30 метара у једном минуту.
- Сваког минута по 45.000 људи у свету одлази у биоскопе.
- Пацови у Сједињеним Државама наносе сваког минута привреди штету од 300 долара.
- Сматра се да човек у току дана изговори просечно по двадесет речи сваког минута.
- Док прочитамо овај текст, све кокошке на свету снесу 150.000 јаја. Тако сваког минута, сваког часа.
- Сваки пут кад се помери минутна скала на вашем часовнику, кроз ваше срце пролази више од 18 литара крви.
- У једном минуту, окрећући се кроз пазнону, земља пређе 270 миља.
- Непогоде на земљи производе један билни киловат електрицитета у једном минуту.
- Атом, најситнији досада познати делчи материје, прелази 3.000 миља за 60 секунди... тачно онолико колико износи раздаљина од Париза до Њујорка!
- За један минут сунце пређе 720 миља кроз васиону.
- Река Ганг излила је око 700 тона муља у Бенгалски Залив за један минут.

Да ли знате?

ЖИЛЕТИ ОД СТАКЛА

Амерички инжењери Ирвинг Д. Валах и Емил Ц. Цуст успели су да произведу жилете од стакла. Проналазачи тврде да су ови жилети оштрији и издржљивији од челичних и да је њихова производња далеко јефтинија.

ЗАШТО НАМ КОСА СЕДИ

Новија истраживања о пигментима, од којих зависи боја косе, показала су да коса седе из више разлога. Огледима на пацовима утврђено је да је за стварање пигмента неопходна пантотемичка киселина и неки витамини из групе „Б“. Међутим, да би организам могао да користи те састојке, потребна је сарадња и неких врста бактерија које живе у органима за варење.

Пацови, у чијем су организму ове бактерије уништене сулфамидским препаратима, почињу да седе после извесног времена.

Већ се у пробне сврхе производе препарати, који треба да учине непотребним бојење седе косе.

ЛУТКА СА ТРИ ЛИЦА

Америчка индустрија лечних истражача изнела је прошле јесени на тржиште лутке које претстављају остварење давнашњег сна многе деце. Испод косе тих лутака кријено је једно лутке помоћу којег може да се промени израз лица лутке. Тако, на-

пример, кад је лутке у нормалном положају — лутка је озбиљна; кад се лутке окрене удесно — лутка се смеје; а кад се окрене улево — лутка „грца у сузама“.

ВИШЕ ОД ПОЛОВИНЕ СТАНОВНИКА ЗЕМЉЕ ЈЕ НЕПИСМЕНО

Према најновијим статистичким подацима УНЕСКО-а, у свету данас има две милијарде 378 милиона становника. Од тога броја једна милијарда 200 милиона људи не уме да чита и пише.

ГАРДЕРОБА У ВАТРОГАСНИМ КОЛИМА

У новим енглеским ватрогасним колима, иза возачевог седишта, налази се кабин за дежурне ватрогасце који се у њој облаче за време возње. Тврди се да се на тај начин знатно уштеди у времену и да се брже стигне на место пожара. А кад је у питању ватра, сваки минут је драгоцен.

ПОМОЋ СУНЦУ

У неким палестинским соланама, у производњи соли помаже се сада сунцу да боље обави свој посао. Обична, провидна морска вода, споро се испарава кад се у дељим слојевима наложи сунцу, те јој се због тога додају разне бојене материје, које допринос да се боље користе сунчеви зраци, да се

јаче загрева вода и да се брже испарава.

На овај начин повећава се годишња производња натријумових, калијумових и магнезијумових соли за 40 од сто.

КИВИ — ПТИЦА БЕЗ КРИЛА

Птица киви, која живи само на Новом Зеланду, веома је чудновата. Нема репа, а крила су јој дуга око два сантиметра. Изванредно брзо може да трчи, јер има јако развијене ноге. Кад одрасте, висока је око 30 центиметара, а тешка 2 килограма. Женке су увек веће од мужјака и једино се растом разликују од њих.

Пилићи птице киви немају паперја, већ излазе из јајета са перјем. Јаја је, додуше, снела женка, али је на њима стрпљиво лежало мужјак, и то читавих 11 недеља. Јаја су око два и по пута већа од кокошјих. Женка снесе једно или два, ретко три јајета, у подземном гнезду, које је тунелом везано са површином земље.

Киви је ноћна птица; дану не види готово ништа ни на пола метра отстојања. Има изванредно оштро чуло мириса и слуха. Ноздрве јој се налазе на врху кљуна, за разлику од других птица. Слух јој је толико осетљив да првије којима се храни, може чути и кад се крећу у земљи.

Јестели већ чулига.

...камиле могу да превале у пустињи за један дан око сто километара. Њихове

ноздрве могу сасвим да се затворе док траје пустињска олуја.

...Наполеон умало није рођен као италијански поданик: све

га два месеца пре његовог рођења Корзика је припала Француској.

...најстарија грађевина коју су белци саградили на америчком тлу била је она коју је саградио Диего Коломб, син Кристофа Колумба, у Сан Домингу 1509 године.

...Кина није једина земља која има велики зид. Римљани су подигли један у Енглеској, да би се заштитили од Шкотланђана, а други је био саграђен и у Шкотској и његови остаци и данас постоје.

...у једну кафену кашичицу може да

стане 32 капи воде.

...једна трећина становника земљине куле спава на земљи.

...лекари сматрају да се више од педесет разних болести добијају путем носа и грла.

...змија звечарка мо

„КАД ЈЕРИНА СМЕДЕРЕВО ГРАДИ...“

ЗИДАЊЕ СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ ЈЕДИНСТВЕНИ ПОДУХВАТ СТАРИХ НЕИМАРА

У време кад је деспот Бурџа Бракович ступио на престо, Србија није имала ниједног већег града. Београд, дотадашња престоница, био је, на основу једног раније закљученог уговора, предат Ма-

ге стране могли су сваког часа напасти ослабљену Србију. Стога је требало журити и искористити при времену затишје. Тако је дошло до подухвата јединственог у историји српског народа. Овај огромни

1428, а зидање је започето у пролеће идуће године. Већ 1430, пре краја грађевинске сезоне, град је био завршен. Другим речима, заједно са припремама зидање смедеревског града трајало је само две године.

Ова цинковска грађевина има 170.000 кубних метара зидања. Ако се рачуна да је за две године било 340 радних дана, излази да је свакога дана просечно подизано 500 кубних метара зидања! За оних 500 кубних метара зидања за један дан је морао бити припремљен и сав материјал: пренет камен, често из даљине, спремљен малтер, испечена шпала, ископани темељи и постављене скеле. Просечно за један дан зидан је бедем висок пет, широк четири, а дуг двадесет пет метара.

Као што се види, и за данашње појмове то је веома велика брзина, а пре пет векова, када су немари имали само ручни алат, а грађевински материјал довлачен само воловским колима, то је била недостижна брзина.

Пренос материјала

Велик проблем који су имали да реше деспотови немари био је камен. У непосредној близини Смедерева није било ништа има каменних мајдана. Зато, пошто се са радовима није смело да одуговлачи, употребљаван је свакојаки материјал који је био у близини, све што је дошло до руку. Доста већ обрађеног камена узето је из рушевина неких оближњих римских градина, али то није било довољно за овако велику грађевину. Стога је камен довлачен из веома удаљених мајдана, од којих се најближи налазио код Велике Планае.

Како је пренета тако огромна количина камена? Осим колима, како се то наводи у народној песми, предање вели да су се људи и жене свртавали у редове дуге много километара, па доваљали камен један другоме. На исти начин је, како се прича, и Јерини пренешен свакога дана свеж хлеб из Смедерева на Авалу, док је на њој боравила.

Бурђевни двори

Осим кула и бедема, који и сада стоје, у огромној смедеревској

тврђави били су и двори деспотови, поред цркве, касарне за посаду и других зграда. У овоме двору, раскошно уређеном, како сведоче и историјски споменици и народно предање, деспот је примао стране посланике у нарочитој дворани за аудијенције. Ту су рођени дипломатски преговори и закључивани уговори. Године 1435 у овоме двору Бурџа је примио посланике Млетачке Републике и потписао са њима уговор о пријатељству. По окончању једног сукоба између Угарске и Турске, у истоме двору закључен је уговор о миру, после преговора који су успешно завршени деспотовим посредовањем. Ту је обављена и велелепна свадба Бурђеве кћери Катарине и грофа Урлиха Цељског. Нажалост, деспотов раскошни двор касније је потпуно срушен.

Судбина Смедерева

Први турски напад Смедерево је дочекало девет година по завршеном зидању. Са 130.000 војника султан Мурат тада је опколио смедеревски град. Али и поред све своје војске Турци га нису могли заузети, већ га је посада, изнурена глађу, предала после тромесечне опсаде.

Деспот се вратио у Смедерево после пет година. На основу уговора који су склопили са Мађарима, Турци су му вратили смедеревски град заједно са читавом земљом. Истовремено, у отаџбину су се вратили и два деспотова сина која су Турци ослободили. Деспот Бурџа остао је до смрти у Смедереву, а ускоро потом оно је без борбе пало Турцима у руке. То је у исто време био и коначни пад Србије. Н. Ј.

барима одмах по смрти деспота Стевана Лазаревића.

Нови деспот знао је колика опасност прети његовој земљи од Турака. Очекујући њихове нове нападе, он је хтео да их дочека колико-толико спреман, а за то му је била потребна једна јака тврђава. Немајући другог излаза, Бурџа и његови саветници одлуче да подигну сасвим нов град. Избор је пао на Смедерево, дотада непознати градић на ушћу Језаве у Дунав. Било је политичких и војних разлога што је Смедерево узето за престоницу. Пре свега, Бурџа је рачунао да ће му, ако подигне град на Дунаву, на граници према Мађарској, лакше доћи помоћ од хришћана у случају опасности. Турке, од којих је добио одобрење за подизање смедеревског града, деспот је убедио да ће тврђава на томе месту заштитити Мађарима пут у долину Мораве. То су били политички разлози који су деспота, веома способног државника, навели да нови град подигне на Дунаву. Војнички разлози такође су говорили у прилог Смедереву: град који би са две стране био заштићен водом могао би се лакше бранити.

Читав народ подиже своју престоницу

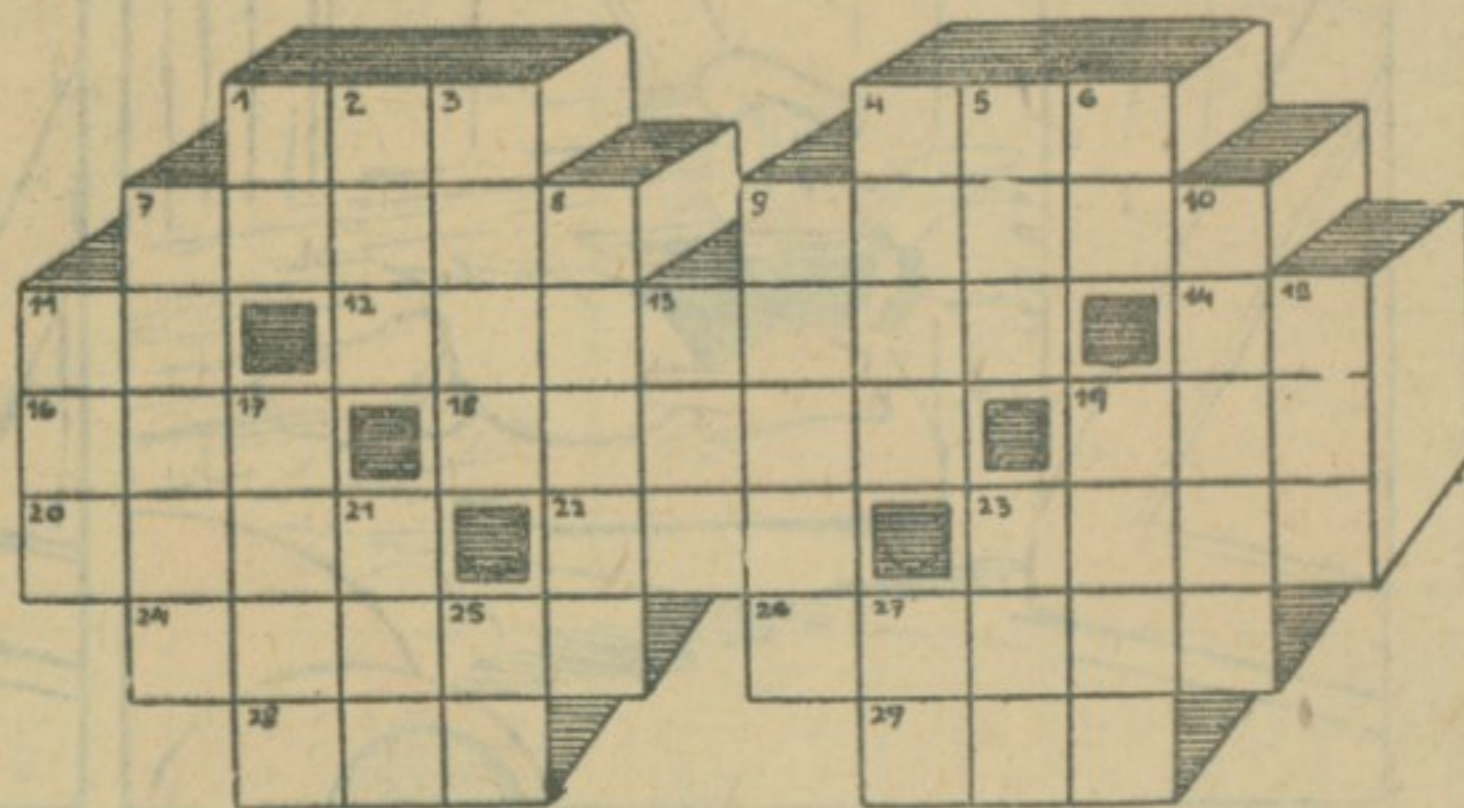
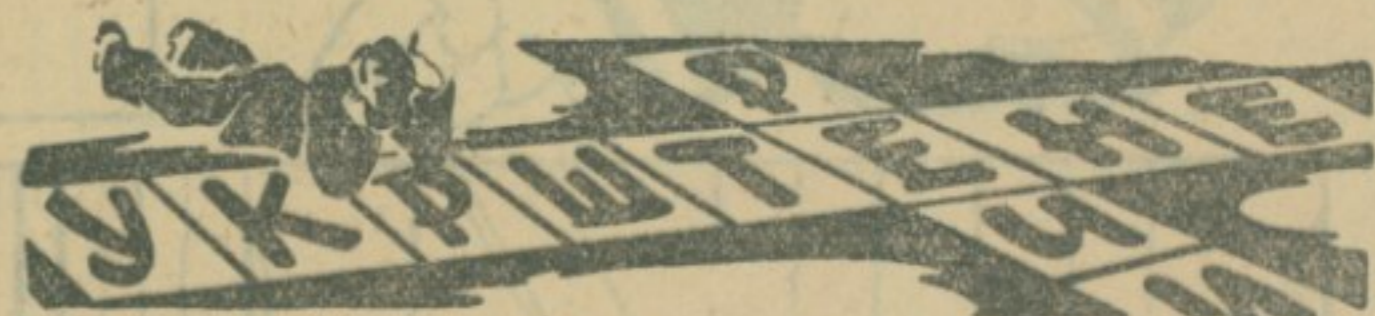
Времена су била тешка. Неверни Турци с једне а Мађари с дру-

град, један од највећих у Европи, сазидао је за нечувано кратко време, за свега две године. Хиљаде људи прегли су на посао и саградили споменик који и данас сведочи о њиховој пожртвованости и способности, и о ваљаној организацији тадашње српске државе.

Деспот је сматран за веома богатог владара. То је доиста и био. Али више него о новцу, радило се о радној снази и грађевинском материјалу. Радну снагу дао је сам народ, а материјал је нађен у земљи.

Зидањем Смедерева народ је био тешко погођен. Заједно с кулуком, њега су притисли и високи намети за подизање једног тако великог града.

Са припремним радовима и довлачењем грађе почело се ујесен

Водоравно:

1) час; 4) речно острво; 7) део копна који море покрива за време плиме; 9) омотачи; 11) један инсект; 12) кратка пушка; 14) нота солмизације; 16) припадник једног германског племена; 18) место у Француској познато из Првог светског рата; 19) једно човечеће чуло; 20) топло парно купатило; 22) врста јужног воћа; 23) дењак — врста паковања; 24) узвишење крај Београда; 26) објава; 28) варош и лука на Средоземном Мору (у Палестини); 29) стара мера за тежину.

Усправно:

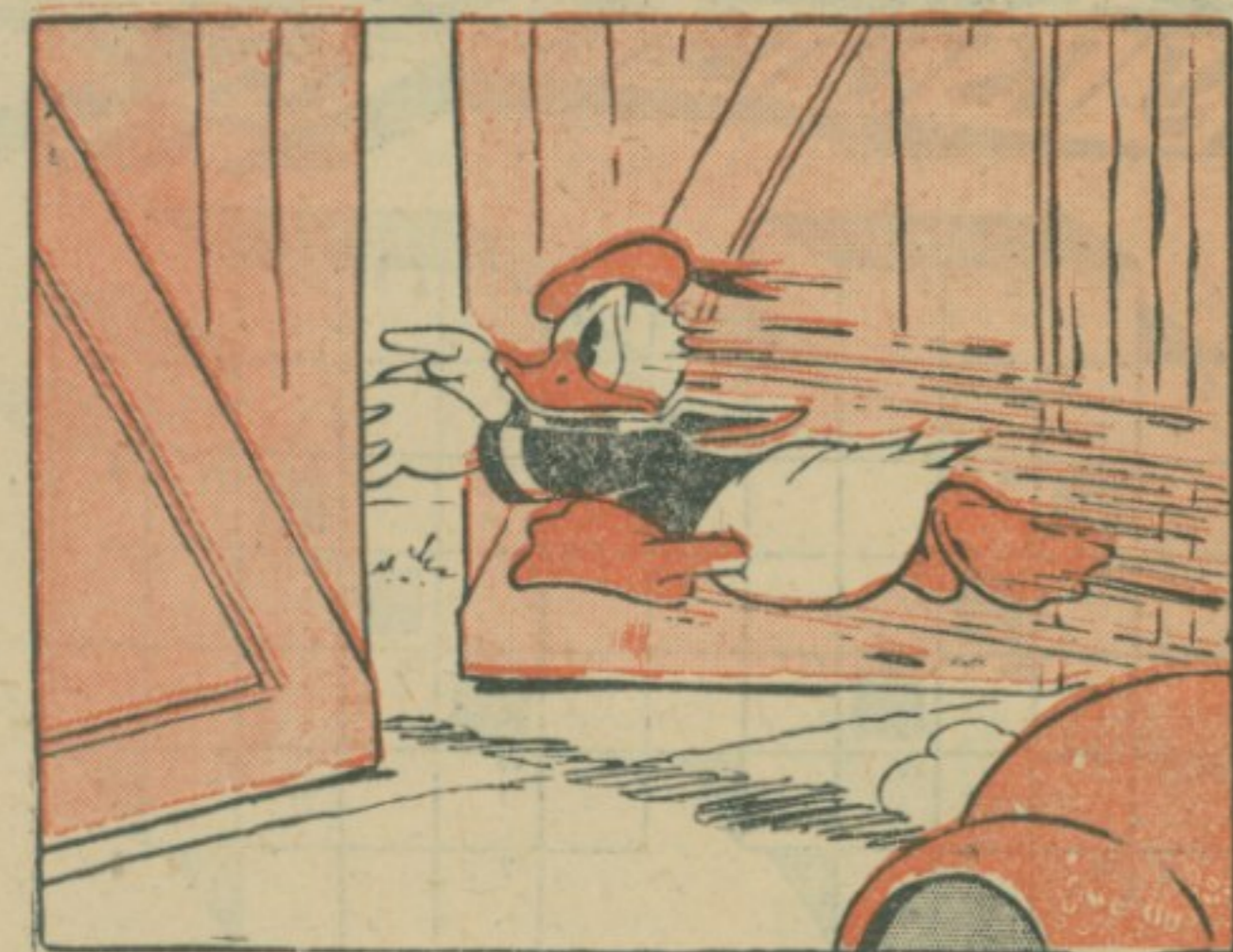
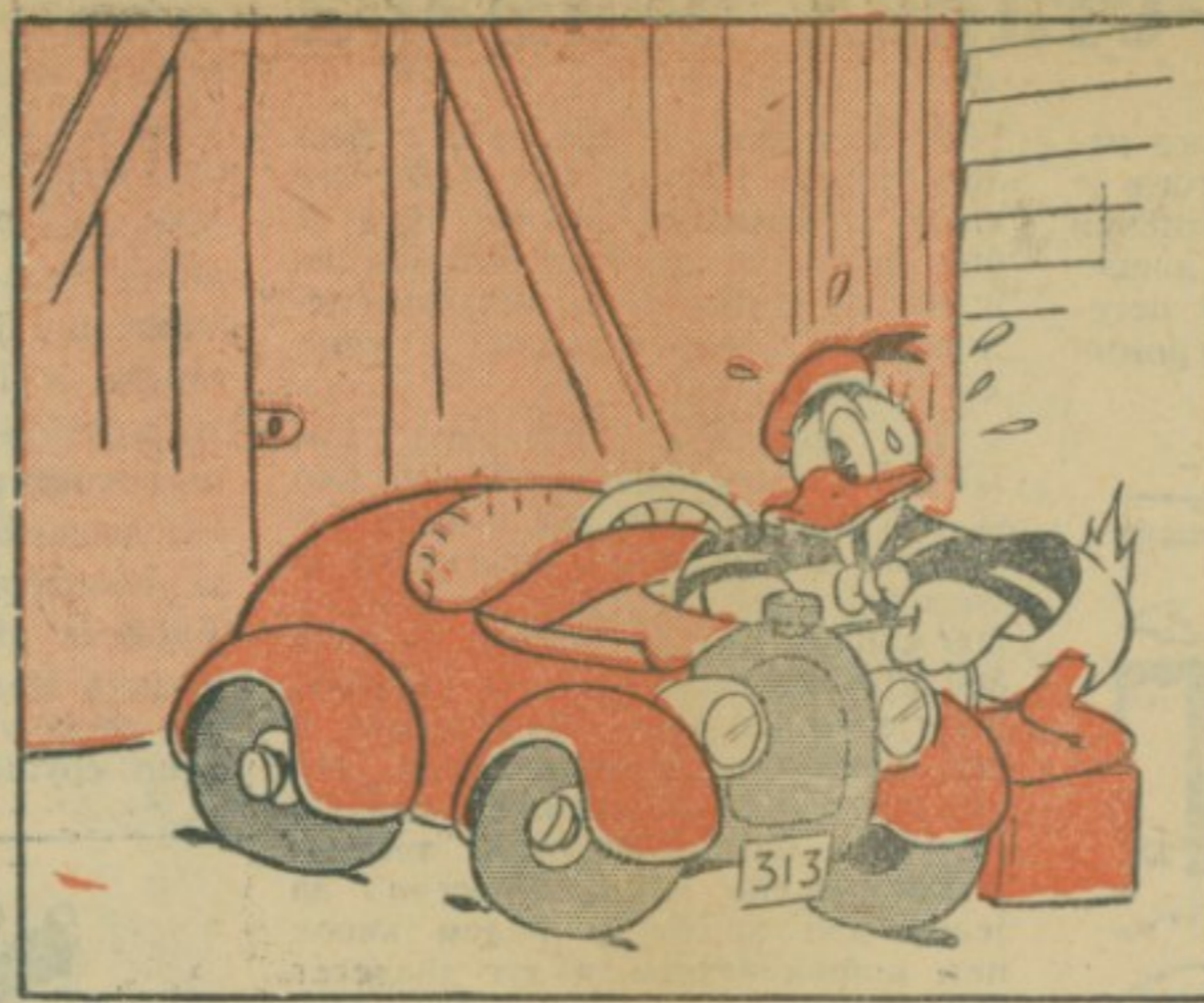
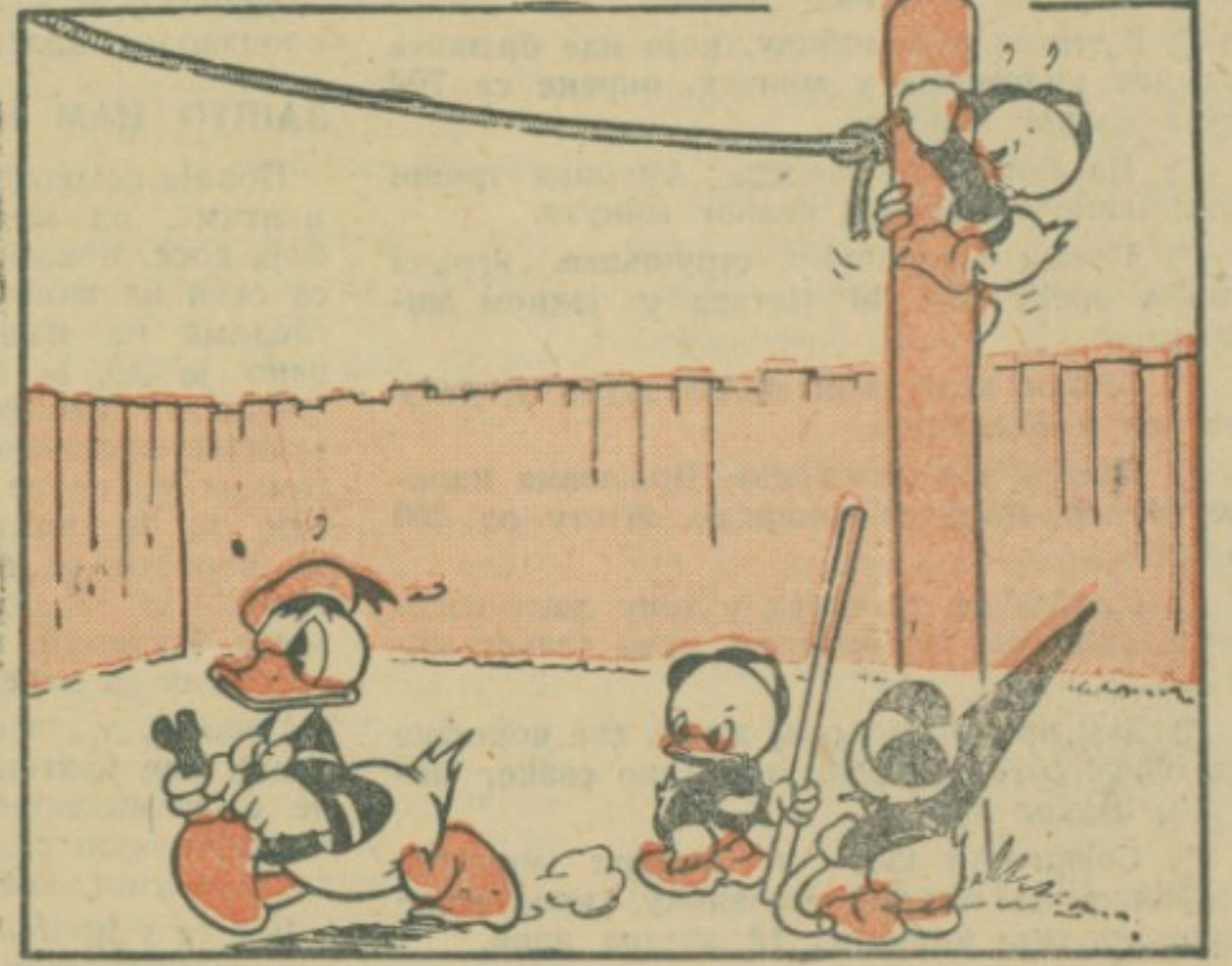
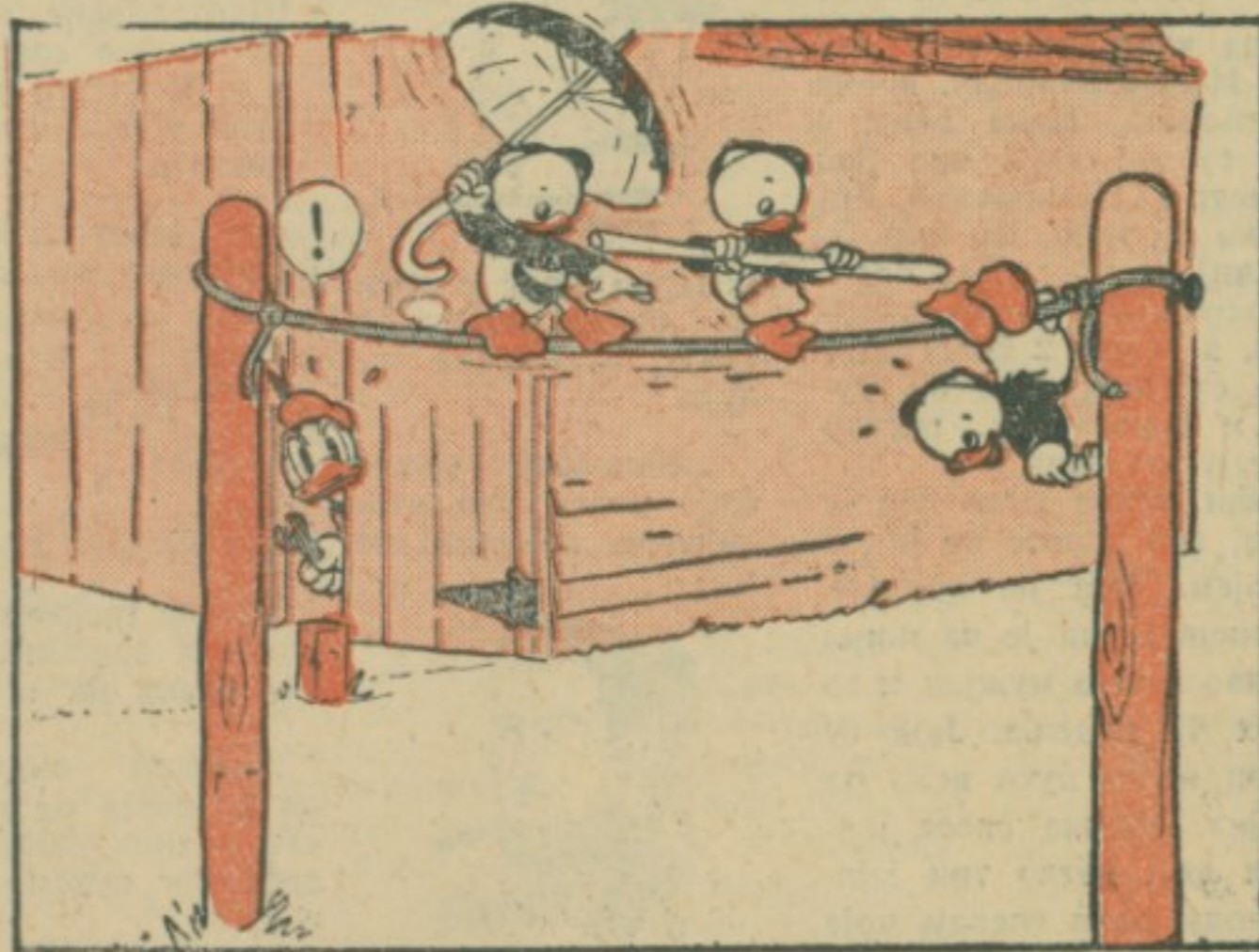
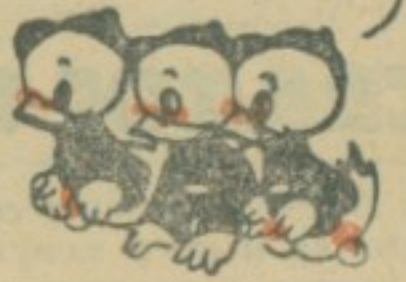
1) варошица у Србији; 2) врста неизлечиве болести; 3) речни рибар; 4) тако јел (прквено); 5) река која се улива у Азовско Море; 6) коњ; 7) усамљеност; 8) простор за извођење програма у циркусу; 9) руши (глагол); 10) српска лирска песма већином љубавна из сеоског живота; 11) један инсект (женка); 13) место на Тиси (Бачка); 15) песма одушевљења; 17) најдужа река у ФНРЈ; 19) овера (пасоша); 21) индустријска биљка; 23) мужјак код говеда; 25) нота солмизације; 27) домаћа животиња.

РАЈА, ГАЈА И ВЛАЈА

ТЕКСТ И ЦРТЕЖИ WALT DISNEY

ВЕШТАЦИ
НА
КОНОПЦУ

ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК добива се код свих продаваца новина у целој земљи и у претплати. Претплата се прима одмах и то за годину дана 500.— а за пола године 250.— динара. Претплату треба слати на текући рачун „Политике“ код Народне банке број 102 9032028 са назнаком за ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК.